

Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – Київ : НІСД, 2016. – С. 224, 228–231.

РОЗДІЛ 10. ПРІОРИТЕТИ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах зовнішньої агресії та реалізації Українським народом свого права на європейський вибір забезпечення гуманітарної безпеки є стратегічним пріоритетом національної державної політики. Саме гуманітарні чинники – *освіта, наука, культура, релігія, мова* – мають непересічне значення для формування ціннісних засад суспільного розвитку, консолідації нації, утвердження національної ідентичності української громади.

<...>

10.2. ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Реформування вітчизняної науки має бути спрямоване на забезпечення її конкурентоспроможності та формування наукового підґрунтя соціально-економічного розвитку країни на інноваційній основі. Наука повинна стати одним із ключових чинників вирішення масштабних завдань, пов'язаних із модернізацією країни, зміцненням її обороноздатності та національної безпеки. Важливим здобутком країни у цій сфері за 2015 р. є ратифікація Угоди про асоційоване членство у програмі ЄС «Горизонт 2020», унаслідок чого відкрито доступ до фінансування інноваційних наукових проєктів та розробок для українських університетів і наукових установ. Водночас вітчизняна наука слабо впливає на соціально-економічний розвиток країни. Технологічне відставання, низькі темпи впровадження інновацій призводять до втрати країною технологічної конкурентоспроможності.

Старіння наукової інфраструктури, скорочення наукових кадрів, незначна наукоємність національного продукту свідчать про руйнування наукового потенціалу України та формують загрози національній безпеці.

Чинниками кризового стану вітчизняної науково-технічної сфери є:

- ***неефективна система управління та фактична відірваність від виробництва***, що вимагає термінового та якісного реформування наукової сфери з метою створення ефективної моделі взаємодії «наука – освіта – економіка – інновації». Частково ці питання мають бути вирішені в процесі імплементації положень ухваленого наприкінці 2015 р. Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та Концепції реформування політики в інноваційній сфері на 2015–2020 рр. Виконання вимог зазначених нормативних актів має забезпечити ефективну трансформацію системи

управління наукою; оптимізацію її організаційних форм у процесі демократизації менеджерських практик та розвитку самоврядування; ротацію кадрів на керівних посадах; створення сприятливих умов для роботи громадських наукових об'єднань; проведення аудиту й атестації наукових установ на основі критеріїв оцінки науково-технічного та інноваційного рівня наукового і технологічного продукту, прийнятих у європейському науковому співтоваристві;

• **низький рівень фінансування та неефективне використання коштів і ресурсів.**

Довідково. У пояснювальній записці від 20.04.2016 р. до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» (щодо підвищення державної підтримки Національної академії наук України та національних галузевих академій наук)» зазначено: «Відповідно до Державного бюджету України на 2016 р. видатки на фінансування вітчизняної науки становлять 0,16 % ВВП, або 3676743,4 тис. грн, тоді як у 2014 р. ці видатки становили 0,28 % ВВП»¹. Для порівняння: видатки країн, які розвивають інноваційну модель економіки, на дослідження і розробки (Research and Development, R&D) у 2014 р. становили: Франція – 2,3 %, Німеччина – 2,8 %, Австрія – 3,0 % ВВП, Данія – 3,1 %, Швеція – 3,2 %, Фінляндія – 3,2 %, Японія – 3,6 %, Ізраїль – 4,1 %, Корея – 4,3 %. У середньому в країнах Європейського Союзу витрати на дослідження і розробки у 2014 р. сягали 1,9 % ВВП, а в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку – 2,4 %².

У контексті зазначеного пріоритетами політики реформ у науково-інноваційній галузі залишаються:

• **забезпечення організаційно-правових умов для стимулювання фундаментальних і прикладних досліджень.** Зокрема, йдеться про підготовку нової редакції пакета законів України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»;

• **інтеграція у світовий науковий простір.** Практика міжнародної співпраці українських учених несистемна та має спорадичний характер. Необхідною є системна державна підтримка їхньої участі в роботі

¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» (щодо підвищення державної підтримки Національної академії наук України та національних галузевих академій наук)» // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58799.

² Gross domestic spending on R&D // OECD Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm>.

міжнародних наукових центрів, в організації та проведенні спільних досліджень (показовим прикладом є співпраця з ЦЕРН) і виконанні міжнародних проектів, що відкриє українцям доступ до сучасного унікального наукового обладнання, створить можливості для майбутніх технологічних проривів;

- **зміцнення матеріально-технічної бази та створення потужних інформаційних ресурсів.** Нестачу ресурсів за нинішніх складних економічних умов слід компенсувати поширенням практики створення центрів колективного користування науковим обладнанням (прикладом є робота Центру колективного користування НАН України, який функціонує при Інституті молекулярної біології і генетики НАН України ³) та формуванням загальної відкритої бази даних експериментального обладнання та інформаційної інфраструктури із запровадженням системи відповідних грантів на їх модернізацію;

- **стимулювання створення програм міждисциплінарних досліджень і розробок,** спільних лабораторій у межах інтеграційних процесів науки та вищої школи, грантова підтримка змішаних наукових команд із залученням студентської молоді;

- **спрощення механізму утворення науковими установами, у тому числі недержавними, господарських товариств,** встановлення заявочного принципу для реєстрації наукового бізнесу (стартапів, малих наукових підприємств);

- **надання податкових і фінансових стимулів** для використання та комерціалізації результатів наукових досліджень. Реальним стимулом до збільшення витрат на наукові дослідження та їх впровадження у виробництво з боку бізнес-структур може стати полегшення податкового тиску через виключення з бази оподаткування коштів, витрачених на замовлення і впровадження наукових досліджень та розробок;

- **удосконалення законодавчого поля** щодо забезпечення правової охорони інтелектуальної власності у сфері науки і технологій;

- **стимулювання співпраці бізнесу та університетів** у спосіб спрощення процедури передачі обладнання, започаткування системи ваучерів для проведення наукових досліджень і розробок, створення майданчиків для обміну ідеями та розробками ⁴;

³ Центр колективного користування НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imbg.org.ua/uk/colusage/>.

⁴ Роль університетів в економічному розвитку міст, регіонів, країни : Звіт III національного форуму «Бізнес і університети» [Електронний ресурс]. – К., 2015 – Режим доступу : http://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2015/12/forum_publ_all_bezpolos_print.pdf

- *розширення державної підтримки інноваційного підприємництва, поширення науково-технічних нововведень у спосіб створення міжвідомчих наукових Центрів при академічних інститутах та дослідницьких університетах.*

Стратегічними напрямками міжнародного наукового співробітництва України в науково-інноваційній сфері залишаються:

- формування інституційної основи для його розвитку у спосіб створення офіційних структур та вдосконалення правового поля, закріплення правил комерціалізації і трансферу інновацій;

- пошук можливостей створення спільної наукової бази у перспективних секторах інноваційної економіки: біотехнологіях, космічній промисловості, транспорті, альтернативній енергетиці, інформаційних технологіях, нових матеріалах тощо.

- розробка та реалізація спільних науково-дослідних проектів на основі запитів ринку і замовлень, створення спільних лабораторій та наукових осередків на основі сучасних інформаційних технологій, організація віртуальних кластерів у формі науково-інноваційних мереж.

Вітчизняним ученим слід чітко визначити власні конкурентні переваги з метою подальшої концентрації та зосередження ресурсів на перспективних напрямках, а державі доцільно започаткувати реалізацію 5–10 державних програм у тих галузях науки, де українські вчені можуть представити результати світового рівня.